

УДК 342.01

Є.В. ЗОЗУЛЯ, канд. іст. наук, доц., Донецький юридичний інститут Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е.О. Дідоренка

НОРМАТИВНО-ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ МІЖНАРОДНОГО СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ У БОРОТЬБІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Ключові слова: міжнародно-правове співробітництво, боротьба з торгівлею людьми, нормативно-правова база, органи державної влади, міжнародні організації, правоохоронні органи

З набуттям незалежності на початку 90-х років новонароджена українська держава зіткнулася з новим видом транснаціональної організованої злочинності – торгівлею людьми. Головними передумовами поширення цього одного з найбільш небезпечних видів міжнародного злочинного бізнесу, що грубо порушує права людини, стали недосконале правове поле, соціальна та економічна нестабільність, відсутність механізму й методи протидії цьому виду злочинів.

На сьогодні проблема боротьби з торгівлею людьми набула надзвичайної актуальності для нашої держави. Це зумовлено тим, що одним із негативних проявів світових інтеграційних процесів стала інтернаціоналізація організованої злочинності. Організована злочинність набуває глобального характеру. Діяльність міжнародних організованих злочинних угруповань, у тому числі тих, що сформувалися в Україні, поширюється на всі регіони світу і досягла рівня, недосяжного для них раніше. Створення стійких каналів нелегальної міграції та торгівлі людьми є однією з найприбутковіших сфер і напрямків транснаціональної організованої злочинної діяльності в Україні.

Проблему протидії торгівлі людьми активно досліджували такі вчені, як К.Б. Левчен-

ко [1], А.В. Орлеан [2], Б.В. Лизогуб [3], Т.І. Возна [4] та інші. Водночас незавершеним залишається історико-правовий аналіз діяльності органів законодавчої влади й управління у формуванні нормативно-правової бази розвитку міжнародного співробітництва та організаційних аспектів їх діяльності у протидії торгівлі людьми. Тому метою роботи є аналіз міжнародно-правового співробітництва України в протидії торгівлі людьми, визначення шляхів удосконалення нормативно-правової бази та організаційних зусиль у цій сфері. Новизна дослідження полягає в розгорнутому аналізі діяльності органів законодавчої влади та управління держави у створенні нормативно-правової бази в галузі протидії торгівлі людьми; у визначенні напрямків і форм цієї діяльності, що дозволить, з одного боку, відновити певні прогалини в історії органів внутрішніх справ нашої держави, з іншого, доповнити загальну історико-правову картину досліджуваного періоду.

Обравши за мету безпосереднє висвітлення проблеми, зазначимо, що підвалини ефективного міжнародного механізму у сфері протидії торгівлі людьми було закладено у 1949 році Генеральною Асамблеєю ООН шляхом прийняття Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами. Конвенцію схвалено резолюцією 317 (IV) Генеральної Асамблеї ООН від 02.12.1949 р., вона набула чинності 25.07.1951 р., для УРСР – 15.02.1955 р. [5].

Подальшими важливими етапами розвитку міжнародної координації та поглиблення комплексних заходів міжнародного співтовариства у боротьбі з торгівлею людьми стала Всесвітня конференція з прав людини (Відень, 1993 р.), коли вперше насильство над жінками було визнано порушенням прав людини, розроблення з позицій захисту прав людини низки міжнародних документів щодо боротьби з торгівлею людьми (Гаазька Міністерська Декларація (1997 р.), Конвенція ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю (2000 р.), Брюссельська декларація (2002 р.) [6].

З набуттям незалежності Україна, як і більшість країн колишнього Радянського Союзу, зіштовхнулася з проблемою торгівлі людьми. Використовуючи труднощі перехідного періоду соціально-економічного розвитку держави, складну економічну ситуацію, високий рівень безробіття і правову недосконалість захисту громадян молодій державі, транснаціональні злочинні угруповання започаткували кримінальний бізнес у сфері торгівлі людьми, зміст якого становлять усі форми сексуальної експлуатації, втягнення у боргову кабалу, рабство чи звичаї, подібні до рабства, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, проведення дослідів над людиною без її згоди, вилучення органів, примусова вагітність тощо.

Зважаючи на транснаціональний характер злочинів у цій сфері, основні зусилля новонародженої держави були зосереджені на формуванні відповідних міждержавних угод та комплексних заходів організаційного, правового, соціально-економічного, інформаційного та іншого характеру в боротьбі з торгівлею людьми, без чого ефективна протидія цьому виду транснаціональної злочинності та реабілітація потерпілих від неї не могли бути реалізованими. Виходячи з цього, на міжнародному рівні Україна протягом усього періоду свого розвитку як незалежної держави бере активну участь у багатосторонній та двосторонній співпраці в досліджуваній сфері.

Оцінюючи зусилля України в боротьбі з торгівлею людьми, необхідно відзначити, що наша держава однією з перших у Європі прийняла Закон про кримінальну відповідальність за вчинення зазначеного злочину. Кримінальну відповідальність за торгівлю людьми було встановлено Законом України від 24.03.1998 р. шляхом доповнення Кримінального кодексу України 1960 року новою статтею 124-1, де вперше було застосовано кримінально-правове визначення поняття «торгівля людьми» [7].

Характеризуючи подальші дії української влади в цьому напрямку її діяльності, необ-

хідно зазначити, що 1999 року було створено Координаційну Раду по боротьбі з торгівлею жінками та дітьми при Уповноваженому Верховної Ради України з прав людини. До того ж, у 2000 році в структурі Департаменту карного розшуку МВС України та в обласних управліннях внутрішніх справ створено спеціалізовані підрозділи з боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми.

Указом Президента України від 18.02.2002 р. за № 143 «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» боротьбу з торгівлею людьми визнано одним із пріоритетних напрямків діяльності правоохоронних органів держави [8]. Логічним продовженням організаційно-правових зусиль держави стало затвердження Постанови Кабінету Міністрів України від 05.06.2002 р. за № 766 «Про утворення Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002–2005 роки» [9]. Головна мета цієї програми – розвиток механізмів запобігання торгівлі людьми, кримінального переслідування осіб, причетних до вчинення цього виду злочину, захисту та реінтеграції потерпілих.

Сучасним міжнародно-правовим документом щодо протидії торгівлі людьми є Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності та Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює її. У грудні 2000 року в м. Палермо (Італія) Україна спільно з іншими 124-ма країнами світу підписала ці міжнародні документи і ратифікувала 04.02.2004 р. на сесії Верховної Ради України з двома протоколами, що доповнюють її: Протоколом про запобігання і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколом проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю, що є одним із поступальних кроків до інтеграції у світове співтовариство з питань посилення боротьби зі злочинністю [10].

Необхідно зазначити, що боротьба із торгівлею людьми є одним з міжнародних зобов'язань, які взяла на себе Україна при

вступі до Європейського співтовариства, на виконання якого, органи законодавчої та виконавчої влади нашої держави, на постійних засадах уживають комплексних організаційних та практичних заходів.

Отже, логічним продовженням співпраці України з державами континенту в сфері захисту прав людини, серед яких право на життя і на особисту недоторканність посідає одне з чільних місць, стало приєднання до Конвенції Ради Європи про заходи з протидії торгівлі людьми від 16.05.2005 р.. Ця подія сталася 17.11.2005 р в штаб-квартирі Ради Європи в Страсбурзі в рамках 115-го засідання Комітету міністрів Ради Європи. Конвенція охоплює всі форми боротьби з торгівлею людьми на міжнародному й національному рівнях і є міжнародно-правовим документом, що юридично зобов'язує захищати фізичних осіб, котрі стали жертвами, безвідносно форми експлуатації, а також гарантувати захист прав потерпілих. [11].

У квітні 2001 року Верховна Рада України прийняла новий Кримінальний Кодекс України, що набув чинності з 01.09.2001 р., до складу якого увійшла стаття 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо передачі людини». В результаті подальших змін, викликаних, серед іншого і приєднанням до вищезгаданих конвенцій, названу статтю було суттєво доопрацьовано та максимально наближено до положень Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Згідно зі статтями Кримінального кодексу України, була передбачена кримінальна відповідальність за незаконне позбавлення волі або викрадення людини; під загрозою кримінального покарання заборонена експлуатація дитячої праці; передбачена відповідальність за примушування чи втягнення у заняття проституцією [12].

В подальшому Постановою Кабінету Міністрів України від 07.03.2007 р. за № 410 було затверджено Державну програму протидії торгівлі людьми на період до 2010 року [13]. Для забезпечення цільового спрямування і координації зусиль органів виконавчої влади

та громадських організацій у протидії торгівлі людьми при Кабінеті Міністрів України створено Міжвідомчу координаційну раду з питань протидії торгівлі людьми.

За сучасних умов у результаті спільних зусиль органів державної влади, міжнародних організацій, правоохоронних органів триває робота зі створення банків даних на дітей, батьки яких виїхали на заробітки за кордон, здійснюється соціальний супровід таких дітей через центри соціальних служб для молоді на місцях. В рамках договору про співпрацю з Міжнародною організацією міграції в Україні (МОМ) проведено роботу щодо створення в п'яти регіонах України міжрегіональних центрів реінтеграції осіб, які постраждали від торгівлі людьми.

У квітні 2007 року в Україні й Молдові відбулося офіційне відкриття проекту Міжнародної організації праці (МОП) «Протидія торгівлі людьми за допомогою інструментів ринку праці». Проект із обсягом фінансування у 1 млн. євро, що надані ЄК і Ірландською Республікою, був реалізований упродовж двох років.

На додаток до правоохоронних органів, до боротьби з торгівлею людьми активно залучаються й інші міністерства та відомства нашої держави. Позитивним прикладом слід вважати діяльність, наприклад, Міністерства праці та соціальної політики України. Відповідно до Закону України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [14], постанови Кабінету Міністрів України від 14.11.2000 р. за № 1698 «Про затвердження переліку органів ліцензування» [15], відомство здійснює ліцензування посередництва у працевлаштуванні на роботу за кордоном і регулярно проводить перевірки суб'єктів господарської діяльності з метою контролю дотримання ними ліцензійних умов.

З метою поглиблення та підвищення рівня профілактичної роботи з питань трудової міграції та захисту громадян України від шахрайських дій комерційних структур Міністерство праці та соціальної політики України співпрацює з Міжнародним жіночим право-

захисним центром «Ла Страда – Україна» у питаннях надання населенню консультацій у рамках «гарячої лінії», розробляє і забезпечує виконання програм зайнятості населення.

Вельми активну участь у роботі в сфері запобігання торгівлі людьми, забезпечення дієвого захисту жінок-громадян України, які виїхали за кордон з метою навчання, працевлаштування тощо та потрапили в тенета сексуальної експлуатації, бере МЗС України. Протягом останніх років консульські установи України надали сприяння значній кількості жінок у поверненні на Батьківщину.

Серед найнагальніших проблем, пов'язаних із наслідками торгівлі людьми, є реінтеграція жертв торгівлі людьми в суспільство. Переважна більшість жінок, що повернулися на батьківщину, має порушення психіки, страждає на різноманітні захворювання, багато з них втратили здатність народжувати дітей.

Важливу роль у наданні допомоги потерпілим відіграють центри реінтеграції для осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Міністерством України у справах сім'ї, дітей та молоді спільно з іншими центральними органами виконавчої влади розроблено Типове положення про центр реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми, затверджене Постановою Кабінету Міністрів України від 27.06.2003 р. за № 987 [16]. Діяльність названих закладів спрямована на забезпечення юридичного захисту жертв торгівлі людьми, конфіденційного медичного обстеження, соціальної та психологічної допомоги.

Слід зазначити, що багатостороннє співробітництво органів державної влади та управління української держави у рамках участі в діяльності різноманітних міжнародних організацій та в рамках виконання своїх зобов'язань за універсальними багатосторонніми договорами у сфері захисту прав людини не обмежувалося координацією спільних дій, спрямованих на забезпечення досягнення мети договорів. Дієвою формою міжнародної співпраці в цьому напрямку є також постійний обмін інформацією щодо

ефективних методів та стратегій захисту прав людини (в числі іншого й щодо боротьби з торгівлею людьми), застосовуваних державами. Один із способів поширення такої інформації – подання державою спеціально створеним у рамках системи ООН та в рамках міжнародних договорів органам моніторингу її звітів і доповідей про діяльність щодо імplementації положень окремих міжнародно-правових актів.

Своєчасне подання Україною різноманітних загальних періодичних та спеціальних тематичних доповідей (зокрема, що безпосередньо стосуються звіту щодо заходів у сфері боротьби з торгівлею людьми) допоміжним органам системи ООН (Комісія з прав людини, Комісія з питань становища жінок, Комісія з питань запобігання злочинам та питань кримінального правосуддя, спеціальні доповідачі та робочі групи тощо) та конвенційним органам контролю (Комітет з прав людини, Комітет з питань ліквідації дискримінації щодо жінок та Комітет з прав дитини) сприяв підвищенню міжнародного авторитету нашої держави.

Зрештою одним із основних досягнень України можна вважати укладення окремих пов'язаних із боротьбою з торгівлею людьми двосторонніх угод та Програм спільних дій, а також провадження активної роботи щодо розроблення проектів міждержавних договорів про правові відносини та правову допомогу в цивільних і кримінальних справах. Наслідком такої активної роботи є те, що, наприклад уже у 2004 році договірно-правова база України про правові відносини та правову допомогу в цивільних і кримінальних справах становила 78 міжнародних договорів, із яких 63 набули чинності.

Таким чином, можна стверджувати, що загалом протягом усіх років свого незалежного розвитку Україна спромоглася забезпечити поступальний рух у напрямку вдосконалення стратегій боротьби з торгівлею людьми як на міжнародному, так і на внутрішньодержавному рівнях. Однак слід відзначити, що загальна національна стратегія

боротьби з досліджуваним злочином ще далеко від досконалості й характеризується низкою недоліків. Основним чинником, який би суттєво підсилив зусилля України в боротьбі з торгівлею людьми, є необхідність запровадження в дію комплексного закону з протидії торгівлі людьми та Загальнодержавної цільової програми протидії торгівлі людьми на 2011–2015 роки. Розроблення комплексного законодавства є ключовим чинником забезпечення захисту прав постраждалих від торгівлі людьми, а також запобігання та належного переслідування цього злочину. Воно може стати надійним інструментом у поєднанні зусиль державних органів та громадянського суспільства з протидії торгівлі людьми відповідно до принципів верховенства права і прав людини.

Прийняття та запровадження в дію цих актів дозволило би не лише забезпечити належне покарання злочинців, а й послугувало також ефективним запобіжним засобом та витоком державної підтримки постраждалих осіб. Це сприятиме підтриманню Україною комплексного підходу до протидії торгівлі людьми відповідно до чинних міжнародних норм та стандартів, як того вимагає План дій ОБСЄ з боротьби з торгівлею людьми, прийнятий у 2003 році.

ЛІТЕРАТУРА

1. Левченко К. Б. Права жінок: зміст, стан та перспективи розвитку : монографія / К. Б. Левченко. – Х. : Вид-во НУВС, 2001. – 345 с.
2. Орлеан А. М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми / А. М. Орлеан. – Х. : СІМ, 2005. – 120 с
3. Лизогуб Я. Г. Кримінальна відповідальність за торгівлю людьми або іншу незаконну угоду щодо передачі людини: порівняльно-правове дослідження: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.08 / Лизогуб Ярослав Григорович ; Київськ. нац. ун-т ім. Тараса Шевченка. – К., 2003. – 202 с.
4. Возна Т. І. Діяльність правоохоронних

органів і неурядових організацій та їх взаємодія щодо запобігання та боротьби з торгівлею людьми: дис. ... кандидата юрид. наук : 12.00.07 / Возна Т. І. ; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2003. – 207 с.

5. Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами : від 02.12.1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>.

6. Левченко К. Б. Торгівля людьми як проблема сучасності (соціально-правовий аналіз новітніх тенденцій / К. Б. Левченко // Український соціум. – 2004. – № 2 (4). – С. 34–39.

7. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін і доповнень до кодексу про шлюб та сім'ю України» : від 24.03.1998 р., № 210/98-ВР [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.lastrada.org.ua/content/doc/dov4.rtf.

8. Указ Президента України «Про заходи щодо подальшого зміцнення правопорядку, охорони прав і свобод громадян» : від 18.02.2002 р., № 143.

9. Постанова Кабінету Міністрів України «Про утворення Комплексної програми протидії торгівлі людьми на 2002–2005 роки» : від 05.06.2002 р., № 766.

10. Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря)» // ВВР України. – 2004. – № 19. – Ст. 263.

11. Конвенція Ради Європи про заходи по протидії торгівлі людьми : від 16.05.2005 р.

12. Кримінальний кодекс України // ВВР України. – 2001. – № 25–26. – Ст. 131.

13. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми протидії торгівлі людьми на період до 2010 року» : від 07.03.2007 р., № 410.

14. Закон України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» // ВВР України. – 2000. – № 36. – Ст. 299.

15. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження переліку органів ліцензування» : від 14.11.2000 р., № 1698.

16. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Типового положення про центр реабілітації для осіб, які постраждали від торгівлі людьми» : від 27.06.2003 р., № 987.

Зозуля Є. В. Нормативно-правові та організаційні аспекти міжнародного співробітництва України у боротьбі з торгівлею людьми / Є. В. Зозуля // Форум права. – 2011. – № 1. – С. 402–407 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.nbuv.gov.ua/e-journals/FP/2011-1/11zevztl.pdf>

Виконано аналіз окремих аспектів діяльності органів державної влади й управління України у формуванні нормативно-правової бази розвитку міжнародного співробітництва та організаційних аспектів їх діяльності у сфері протидії торгівлі людьми.

Зозуля Е.В. Нормативно-правовые и организационные аспекты международного сотрудничества Украины в борьбе с торговлей людьми

Выполнен анализ отдельных аспектов деятельности органов государственной власти и управления Украины в формировании нормативно- правовой базы развития международного сотрудничества и организационных аспектов их деятельности в сфере противодействия торговле людьми.

Zozulja E.V. Standard-Legal and Organizational Aspects of the International Cooperation of Ukraine in Struggle against a Human Traffic

It is analyzed separate aspects of state bodies' activity and Ukrainian governing in formation of is legal base of development of the international cooperation and organizational aspects of their activity in sphere of counteraction to human trade.

Форум права